

Kyslyak L.N. The Reflection of the Norms of Morality in the Constitution of Ukraine. – Article.

The interpretation of the moral norms on the example of the Constitution of Ukraine – the law of the supreme legal power-as a regulator of the social relations is considered in the article. Their influence on the valuable regulators in the modern society and the process of the building of a new, sovereign, democratic, legal, social Ukrainian state is investigated.

Key words: moral norms, moral values, the Constitution of Ukraine, law, legal norm.

С.П. Кубієвич

старший викладач

кафедри цивільного та

господарського права і процесу

Івано-Франківського факультету

Національного університету

«Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМУ З «ЛЮДСЬКОГО ВИМІРУ» У ПРОЦЕСІ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ В РАМКАХ ОРГАНІЗАЦІЇ З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ

Постановка проблеми. Майже до кінця 80-х років ХХ століття та особливо у період холодної війни, можливості участі Організації Об'єднаних Націй та міжнародних регіональних організацій у вирішенні конфліктів були істотно обмежені існуючою кон'юнктурою світового правопорядку. З розпадом біполярної моделі міжнародних відносин діяльність міжнародних організацій значно активізувалась, особливо в частині попередження та вирішення міжнародних спорів.

На сьогоднішній день діяльність міжнародних організацій займає вагому нішу у процесі реалізації зусиль міжнародного співтовариства спрямованих на побудову різних моделей універсальної та регіональної безпеки, забезпечення мирного та взаємовигідного співробітництва, поваги до прав людини і загалом, подолання глобальних проблем

сучасності. Міжнародні регіональні організації як форма багатостороннього співробітництва між державами, в значній мірі покликані дати відповідь на численні виклики та загрози системам безпеки відповідних регіонів світу. У цьому контексті, найбільшу увагу привертає до себе діяльність єдиної на європейському просторі загальноєвропейської організації колективної безпеки – Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Сьогодні, важко переоцінити роль цієї міжнародної організації у сфері попередження конфліктів, післяконфліктного урегулювання, мирного вирішення міжнародних спорів, забезпеченні прав людини та розбудови інститутів громадянського суспільства. З огляду на постійний розвиток організаційної структури ОБСЄ та динамічну взаємодію з іншими міжнародними організаціями та інститутами, ця міжнародна організація якісно відрізняється від інших міжнародних європейських організацій. ОБСЄ здійснює співробітництво з усіма міжнародними європейськими організаціями, насамперед у сферах, де пересікається їхня функціональна компетенція.

Результати дослідження. Першим етапом на шляху відмови від двосторонньої і переходу до багатосторонньої системи європейської безпеки слід вважати 70-і роки ХХ ст. На цей період саме припадає початок діалогу стосовно скликання Наради із безпеки і співробітництва у Європі. Зважаючи на це, слушним є висловлювання юриста-міжнародника Л. Калфіша, який зауважив, що у протистоянні Захід-Схід одним із основних завдань НБСЄ складала стабілізація відносин з метою забезпечення мінімального миру та безпеки на континенті [1, с.189-217].

Основою для створення механізму мирного вирішення спорів стало підписання Заключного акту НБСЄ 1975 р. [2, с.641], в якому з-поміж інших принципів було закріплено принцип заборони застосування сили або погрози нею та принцип мирного вирішення спорів. Не применшуючи значення інших основних принципів міжнародного права необхідно зазначити, що саме ці два принципи відіграють ключове значення у створенні основ європейської моделі безпеки, механізму мирного вирішення спорів [3, с.67].

Важливу роль у появі принципу мирного вирішення спорів в

Заключному акті НБСЄ відіграв перший проект Федерального політичного департаменту Швейцарії 1973 р. щодо створення системи мирного врегулювання спорів. Згодом, зокрема у 1978 р., це дало поштовх для скликання у 1978 р. в Монтре Наради експертів держав НБСЄ з мирного врегулювання спорів. На цій нараді розглянули другий проект Швейцарії стосовно створення системи мирного вирішення спорів. Серед пропозицій Швейцарії слід виокремити обмеження юрисдикції арбітражу та його компетенції, а також положення щодо необхідності періодичного перегляду механізму мирного вирішення спорів [4].

Натомість з боку колишнього Радянського союзу, колишньої Чехословаччини, Польщі було висунуто зустрічну ініціативу щодо укладення договору з мирного вирішення спорів, основу якого складатиме обов'язкова процедура проведення переговорів як основного засобу мирного вирішення спорів. Втім, між сторонами не було досягнути компромісу з цього питання.

Процес становлення механізму мирного вирішення спорів в рамках ОБСЄ отримав своє продовження на нараді експертів з мирного врегулювання спорів, яка відбулась в 1984 р. в Афінах. На цій нараді колишній Радянський союз виявив готовність щодо застосування примирювальної процедури в окремих спорах. Навіть за таких умов розробка механізму мирного вирішення спорів продовжувала відбуватись у спосіб обміну пропозиціями сторін, а її формальне закріплення відкладалось на невизначений термін. Одним із не багатьох досягнень наради експертів в Афінах складає прийняття положення щодо можливості участі третьої сторони у вирішенні спорів [5, с.145-146].

Наступний етап становлення механізму мирного вирішення спорів в ОБСЄ пов'язують із проведенням Наради на вищому рівні за участі глав держав і урядів в 1990 р. Проте, як у випадку із Народою експертів у Афінах між державами-учасницями НБСЄ, не було вироблено єдиних підходів з цього питання. Натомість сторони прийняли рішення щодо необхідності включення цього питання у порядок денний зустрічі експертів з мирного врегулювання спорів у Валетті 1992 р.

Починаючи із з цього періоду, а саме зустрічі у Валетті 1992 р.,

намітились об'єктивні передумови для успішного завершення процесу створення механізму мирного вирішення спорів. Незважаючи на те, що сторонами було досягнуто значного прогресу в цьому питанні, істотним недоліком виробленого механізму виступає те, що принцип звернення у арбітраж або до інших судових органів залишився загальним принципом системи мирного вирішення спорів, який не мав прикладного значення для НБСЄ. Крім того державам-учасницям не вдалось узгодити позиції стосовно наділення механізму з врегулювання спорів або Центру із попередження конфліктів повноваженнями приймати на розгляд за власною ініціативою або у інший спосіб врегулювання спору без згоди на це сторін спору [3, с.224].

Одним із результатів зустрічі у Валетті стало створення загальноєвропейського механізму мирного вирішення спорів, який допускає участь третьої сторони, який щоправда не був наділений юридично обов'язковою силою. В силу цього будь-яка сторона спору могла відмовитись від процедури мирного вирішення спорів на тій підставі, що остання носила факультативний характер. Очевидно, що саме у зв'язку з цим жоден із існуючих спорів у Європі не було вирішено із застосуванням механізму мирного вирішення спорів, виробленого на зустрічі у Валетті [4].

Механізм мирного вирішення спорів виступав центральним питанням під час проведення наради держав-учасниць у Берліні в 1991 р. Прикметно, що саме на цій нараді Центр із попередження конфліктів визнано відповідальним інститутом за реалізацію механізму мирного вирішення спорів. Важливим заходом щодо забезпечення миру і безпеки, вжитим на зустрічі у Берліні, слід вважати схвалення Механізму для консультацій та співробітництва у надзвичайних ситуаціях, що передбачав участь ОБСЄ в мирному врегулюванні спорів. На практиці цей механізм було використано у врегулюванні ситуації щодо колишньої Югославії.

На зустрічі Ради міністрів закордонних справ у Празі 1992 р. Було розглянуто можливість участі НБСЄ у мирному вирішенні спорів у випадках грубого порушення прав людини. З огляду на це Рада визнала за необхідне вивчити можливість вдосконалення існуючих механізмів як от

місії з встановлення фактів, місії доповідачів, місії з спостереження, добрих послуг, консультацій і примирення, а водночас їх застосування у таких ситуаціях [6].

Крім того, одна із пропозицій, висунута на зустрічі у Празі 1992 р., стосувалась проекту угоди про створення Суду із примирення і арбітражу. З цією метою створено групу експертів з числа юристів-міжнародників, завданням яких виступила розробка проекту статуту суду та подальший розвиток існуючої системи мирного вирішення спорів.

1992 р. під час Зустрічі у Хельсінкі Франція та Німеччина у співавторстві, за підтримки 14 інших держав висунули проект конвенції із примирення і арбітражу.

Зустріч, яка відбулась у Женеві 1992 р., завершилась прийняттям рішення про мирне вирішення спорів, яке включало тексти чотирьох угод, що підлягали подальшому схваленню Радою НБСЄ. Перша із угод рішення про мирне вирішення спорів стосувалась внесення поправок у положення з мирного вирішення спорів, розроблених у Валетті 1992 р. Суть поправки (автори США і Швейцарія) полягала у спрощенні процедури створення механізму НБСЄ з мирного вирішення спорів.

Іншою угодою, яка складала невід'ємну частину рішення про мирне вирішення спорів, яка заслуговує на увагу виступає конвенція із примирення і арбітражу в рамках НБСЄ. Порядок створення суду, згідно положень конвенції, нагадує відповідні правила, які застосовуються до Постійної палати третейського суду. Норми процесуального і процедурного характеру, якими слід керуватись примирювальним комісіям і арбітражним трибуналам визначаються регламентом суду.

Важливі положення, які містить конвенція з примирення і арбітражу в рамках НБСЄ 1992 р., закріплені у Главі 3 – Примирення. Відповідно до процедури створення примирювальної комісії, сторона, яка виступає із ініціативою її створення, подає заяву, в якій вказує відомості щодо сторін і предмету спору. Крім того в такій заяві обов'язково слід зазначити ті засоби мирного вирішення спорів, які були використанні сторонами з метою врегулювання конфлікту [5, с.226].

Окрема глава конвенції присвячена процедурі застосування арбітражу як мирного засобу вирішення спорів. Процедура арбітражу в

редакції тексту конвенції із примирення і арбітражу в рамках НБСЄ 1992 р. свідчить про її факультативний характер. Важливим застереженням, яке стосується арбітражу виступає те, що рішення ухвалене арбітражем може поширюватись на усі спори, за винятком спорів, котрі стосуються територіальної цілісності держави, національної безпеки, суверенітету. Гнучкість процедури арбітражу вбачається у можливості участі в ньому третьої сторони, яка не є учасником конвенції із примирення і арбітражу.

Особливе місце в рішенні про мирне вирішення спорів займає Положення про комісію НБСЄ з примирення. У відповідності з цим документом передбачено можливість передачі спору між державами-учасницями НБСЄ на розгляд комісії, якщо з цього приводу досягнуто взаємної згоди. Недоліком положення про комісію НБСЄ з примирення виступає можливість її застосування у спорах між двома державами, що виключає участь декількох держав у врегулюванні конфлікту.

Станом на сьогоднішній день в ОБСЄ існують наступні механізми мирного вирішення спорів в рамках ОБСЄ: військовий антикризовий механізм (віденський механізм), механізм консультацій та співпраці з надзвичайних ситуацій (берлінський механізм), і механізм з «людського виміру» (московський механізм), механізм раннього попередження та ранніх дій Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, механізми мирного вирішення спорів. Крім вищенаведених механізмів, існують ще й певні процедури (примирення, арбітражу) і система раннього попередження перед Керівною радою ОБСЄ.

Поява механізму з «людського виміру» є результатом модифікації чотирьохетапного процесу, що був започаткований 4 жовтня 1991 року на московській Конференції ОБСЄ з «людського виміру» та встановленого в 1989 році у Відні, а пізніше підтвердженого в Копенгагені і Гельсінкі.

Під поняттям «людського виміру» слід розуміти «сукупність взятих на себе у Заключному акті та інших документах ОБСЄ зобов'язань щодо поваги до усіх прав та основних свобод людини, людських контактів та інших питань такого ж гуманітарного характеру» [7, с.37].

Метою механізму з «людського виміру» є «сприяння шляхом діалогу та співпраці заходам, спрямованим на зміцнення поваги до прав

та свобод людини, демократії та верховенства права, а також розв'язанню визначених питань, що входять до його компетенції» (п.1) [1, с.39]. Механізм з «людського виміру» охоплює по-перше, процедуру консультацій (двосторонні переговори та обмін інформацією) та, по-друге, процедуру направлення місій експертів (2а) та місій доповідачів (2б) з метою з'ясування ситуації на місці.

1) Процедура консультацій: якщо держава-учасниця ОБСЄ має підстави підозрювати, що в іншій державі-учасниці порушуються положення «людського виміру», то вона має право направити до відповідної держави запит, на який потрібно дати відповідь впродовж десяти днів. Якщо державі, що подає запит, видаються ці пояснення недостатніми, то вона уповноважена запросити цю державу на двосторонні переговори. За такою ж процедурою про результати запиту можуть бути проінформовані й інші держави-члени ОБСЄ. В залежності від ситуації та потреби ці результати можуть обговорюватися в інших органах ОБСЄ.

2а.) Процедура направлення місій експертів: загалом місії експертів направляються до тієї чи іншої держави з метою контролю за реалізацією «людського виміру». Місія експертів складається з трьох осіб, які відбираються зацікавленою державою із загального, складеного Бюро демократичних інститутів та прав людини списку експертів(п.4). Мета місії експертів полягає у сприянні вирішенню певного питання чи проблеми з людського виміру [7, с.70]. До того ж місія може збирати інформацію від зацікавлених сторін, а також надавати їм свої «добрі» та посередницькі послуги. Відповідна держава зобов'язана у повному обсязі співпрацювати з місією експертів та полегшувати її роботу, а також не чинити перешкод невідкладному в'їзду місії на територію держави(пп. 5, 6). Місія експертів може бути сама запрошена зацікавленою державою(п.4), бути направленою внаслідок процедури консультацій(п.8), або внаслідок прийняття на основі подання однієї з держав-учасниць ОБСЄ, Керівною або Постійною радою рішення про направлення місії експертів(п.13). Всі три процедури передбачають згоду на відрядження відповідної держави. Формула «консенсус-мінус-один» діє лише при політичних заходах, при заходах на території обвинуваченої

держави діє вже принцип консенсусу. Впродовж наступних 3-х тижнів місія експертів повинна представити відповідній державі свої висновки, яка в майбутньому складає звіт про здійснені чи заплановані нею на основі цих висновків дії, який далі, через Бюро демократичних інститутів та прав людини, передається іншим державам-учасницям ОБСЄ (п.7). Висновки та позиція відповідної держави можуть з метою врахування можливих подальших кроків піддаватись повторному обговоренню у Керівній раді (п.7).

2б.) Місія доповідачів: на відміну від місії експертів місія доповідачів може крім звіту ще й надавати рекомендації відповідній державі. Вона складається з трьох «доповідачів», які відбираються за визначеною процедурою із загального, складеного Бюро демократичних інститутів та прав людини, списку експертів (п.10). Передумовою надсилання такої місії є попередній, залишений поза увагою запит щодо направлення місії експертів або її безрезультатне проведення (п.9), або коли одна держава-учасниця ОБСЄ висуває підозру, що в іншій державі-учасниці ОБСЄ «існує особливо серйозна загроза виконанню положень людського виміру» і вона знаходить у питанні направлення місії доповідачів підтримку щонайменше 9-ти інших держав-учасниць ОБСЄ (п.12) [7, с.71-72]. Існує ще одна додаткова можливість, за якої місію доповідачів направляє Керівна та Постійна ради на основі подання однієї з держав-учасниць ОБСЄ. Як і у випадку з місією експертів відповідна держава зобов'язана сприяти роботі місії доповідачів. Після завершення своєї місії доповідачі представляють на розсуд Бюро демократичних інститутів та прав людини відповідної держави свій звіт, після чого остання у двотижневий термін повинна подати свої зауваження щодо цього звіту. Звіт та зауваження відповідної держави подаються до відома усіх держав-членів ОБСЄ і можуть піддаватись повторному обговоренню у Керівній або Постійній раді, де за певних умов вирішуватимуться подальші кроки організації (п.11). Так, в травні 1992 р. в Естонію, де російське населення за естонським законом про статус іноземців відчувало себе дискримінованим, було направлено місію експертів. Під час своєї місії делегація встановила контакти з обома сторонами спору, а також впливовими представниками громадських організацій, зокрема

представниками партій, науковцями, членами єврейської громади, журналістами та представниками церкви [7, с.74]. Завдання місії полягало у дослідженні естонського законодавства стосовно відповідності до універсальних правових норм у сфері прав людини з особливим наголосом на ситуації навколо російського населення у країні. Місія експертів запропонувала парламенту Естонії можливий проект зміни закону, який ним зрештою й був прийнятий. Місія експертів в Естонії у співпраці з Верховним комісаром з питань національних меншин та іншими міжнародними організаціями зуміла в умовах загрози спалаху кризи схилити шальки терезів на користь мирного вирішення конфлікту. Приклад Естонії довів, що сильна сторона ОБСЄ полягає у превентивних зусиллях, коли сторони готові та володіють достатньою владою та організованістю для втілення в життя результатів компромісу [5, с.204]. Позитивної оцінки заслуговує той факт, що з'ясування ситуації на місцях та нейтральність доповідачів та експертів забезпечують об'єктивний збір інформації. Наступним позитивом є те, що у випадку з місіями експертів існує можливість вже на стадії дослідження шляхом посередництва схилити сторони конфлікту до компромісу.

В липні 1992 р. Великобританія поставила на порядок денний питання про направлення місії доповідачів до Боснії та Хорватії. Процедура була підтримана ще дев'ятьма державами, і Великобританія, Боснія і Герцеговина та Хорватія призначили своїх доповідачів. Останнім поставили завдання відвідати території в Боснії і Герцеговині та Хорватії, де здійснюються напади проти озброєного цивільного населення, а також дослідити ті області, населення яких знаходиться під загрозою «етнічних чисток». У своєму звіті вони зокрема запропонували створити суд для покарання злочинців [8, с.77]. НБСЄ за процедурою «консенсус-мінус-один» прийняло рішення про усунення Югославії від усіх видів діяльності НБСЄ.

Московський документ є вирішальним в тому відношенні, «що взяті на себе в сфері людського виміру НБСЄ зобов'язання є безпосередньою та легітимною справою усіх держав-учасниць і не належать виключно до сфери внутрішніх справ відповідної держави» [7, с.69]. Це є пом'якшеною формою чинного у всіх інших випадках

принципу поваги до суверенітету, однак це твердження не слід переоцінювати в його наслідках. Хоча Керівна рада є повноважною у випадках «явних, грубих та не виправних порушень відповідних зобов'язань НБСЄ вживати належних заходів без згоди на це відповідної держави», однак ці заходи стосуються лише «політичних кроків», які «можуть вживатись поза територією відповідної держави» [5, с.165-166]. Довгострокові місії та місії доповідачів не можуть направлятися на територію відповідної держави без її на це згоди [9, с.138].

Отже, аналізуючи розвиток механізму з людського виміру можна зауважити, що принцип невтручання у внутрішні справи держав обмежує можливості запобігання та врегулювання конфлікту: поки механізм з «людського виміру» функціонував на основі процедури консенсусу і ще не передбачав направлення місій експертів та доповідачів на місця, він застосовувався державами-учасницями більше 100 раз. Відтоді, як існує можливість прямого направлення на місця відповідних місій, і, тим самим, безпосередньо ознайомлення з внутрішніми справами відповідної держави, частота застосування механізму стрімко впала. Механізм з «людського виміру» як і інші механізми залежить від політичної волі держав-учасниць ОБСЄ. Оскільки відповідні меншини не спроможні самі задіяти механізм з «людського виміру», вони є залежними від інтересів окремої держави чи групи держав.

Література

1. Caflish L. *Revue Generale de Droit International Public: Vers des mecanismes pan-Europeens de reglement pacifique des differends*. Т. XCVII. Paris, 1993 / L. Caflish. – P. 189-217.
2. Сборник основных документов Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (1973-1975 гг.). МИД СССР, Москва 1977 г. – С. 641-643.
3. Jarzabek W.: *Polska wobec Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Plany i rzeczywistość 1964-1975*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008, (S. 218) – 276 s.
4. Conference for Security and Co-operation in Europe. Peaceful settlement of disputes. Montreux. 31 October-11 December. Report of the Meeting of experts representing the participating states of the Organization for Security and Co-operation in Europe, foreseen by the Final act of the CSCE in order to pursue the examination and elaboration of a generally acceptable method for peaceful settlement of disputes aimed at complementing existing methods. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.osce.org/documents/html/pdftohtml/15968_en.pdf.html

5. Grudzinski P. KBWE / OBWE: wobec problemow pokoju i bezpieczenstwa regionalnego, Warszawa 2002. – 688 s.

6. Пражские документы второго совещания Совета СБСЕ 30-31 января 1992 года / Документ на офиц. сайте ОБСЕ. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.osce.org/docs/russian/1990-1999/mcs/2prag92r.htm>

7. Документ Московского совещания конференции по человеческому измерению СБСЕ / Документы по человеческому измерению ОБСЕ, –Варшава, БДИПЛ, 1995. – 85 с.

8. Jashari J. U.N. Field missions in the context of legal and judicial reform: the Kosovo case / Columbia Journal of East European Law. – № 1. – 2007. – P.76-85.

9. Laubacher-Kubat E. Einmischung für den Frieden: Prävention und Bearbeitung ethno-politischer Konflikte. – Chur; Zürich: Rüegger, 2000. – 328 p.

Анотація

Кубієвич С. П. Особливості застосування механізму з людського виміру у процесі врегулювання міжнародних спорів в рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі. – Стаття.

У даній статті аналізується механізм з «людського виміру» як один з найбільш поширених з огляду на практику його застосування механізмів мирного вирішення спорів в рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі та виокремлюються особливості його застосування у порівнянні з іншими механізмами мирного вирішення міжнародних спорів.

Ключові слова: Нарада з безпеки і співробітництва в Європі, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, «людський вимір», європейська безпека, мирне вирішення міжнародних спорів, примирення, арбітраж, процедура консультацій, місія експертів, місія доповідачів.

Аннотация

Кубиевич С. П. Особенности применения механизма по человеческому измерению в процессе урегулирования международных споров в рамках Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе. – Статья.

В данной статье анализируется механизм по человеческому измерению как один из наиболее распространенных в частности в практике его применения механизмов мирного разрешения международных споров в рамках Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе и выделяются особенности его применения в сравнении с другими механизмами мирного разрешения международных споров.

Ключевые слова: Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе, Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, человеческое измерение, европейская безопасность, мирное разрешение международных споров, примирение, арбитраж, процедура консультаций, миссия экспертов, миссия ответчиков.

Summary

Kubiyevych S. P. Peculiarities of application a human dimension mechanism in the process of settling international disputes within the Organization for Security and

Cooperation in Europe. – Article.

This article presents an analysis of the OSCE human dimension mechanism as one of the mostly spreading mechanisms of settling international disputes especially in practice of its using. Besides, author shows peculiarities of using the OSCE human dimension mechanism in compare with other mechanisms of settling international disputes.

Keywords: Conference for Security and Cooperation in Europe, Organization for Security and Cooperation in Europe, human dimension, European security, peaceful settlement of international disputes, conciliation, arbitrary, procedure of consultations, mission of experts, mission of reporters.

Л.М. Легін

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Івано-Франківського
факультету Національного
університету «Одеська юридична
академія»

ПРИНЦИПИ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах формування правової держави, підвищення вимог до закону зростає значення основних принципів законодавчого процесу та законодавчої діяльності. Основні принципи законодавчого процесу — це такі ідеї, вихідні засади, які характеризують сутність і визначають загальні напрямки законодавчого процесу. Вони повинні становити таку систему, яка б сприяла реальному втіленню соціальних закономірностей у правових приписах і врахуванню волі народу або його більшості в законодавчому акті.

Дослідженням принципів процесу створення законів займались Ю.С. Шемшученко, С.В. Бобровник, А.С. Олійник, Ю.М. Грошовий, В.Я Тацій, З.О. Погорєлова, А.П. Заєць, В.Ф. Погорілко. У працях науковців переважно дано аналіз окремим принципам законодавчого процесу. Деякі вчені розглядають планування законодавчого процесу як елемент структури процесу створення законів. Так, на думку А.С. Олійник,